

5205

ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Наш језик

НАШ ЈЕЗИК

XXXVI/1-4

**БЕОГРАД
2005**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXVI

Св. 1–4 (2005)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

О тзв. „транзитивним именицама“ које означавају људска бића (МИЛКА ИВИЋ)	1
Грамматичке особине дискурса електронских ћаскаоница (БИЉАНА РАДИЋ-БОЈАНИЋ)	6
Деклитизација везника — неки теоријски и практични проблеми (теоријско-терминолошки приступ) (ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ)	16
О везном вокалу и везном морфему у неким основним типовима сложеница у српском језику (СТАНИМИР РАКИЋ)	35
Префиксална творба речи — деривација или композиција (наставни и ваннаставни аспект) (ЈОВАНКА РАДИЋ)	54
Метафорични појам 'лица' у контексту теорије о учтивости (БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ)	68
О једном типу морфосинтаксичког речника (ГОРДАНА ШТРБАЦ)	76
Значења изведених апстрактних именица у српском језику (на материјалу из Речника САНУ и Речника МС) (НЕНАД ИВАНОВИЋ)	86
Неки аспекти прагматичке употребе деминутивних именица (ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ)	100
Семантичко-деривационо гнездо лексеме <i>радићи</i> (МИРЈАНА ГОЧАНИН)	104

П р и к а з и

Милка Ивић, О речима. Когнитивни, граматички и културолошки аспекти српске лексике. Лингвистички огледи, пет, Библиотека XX век 151, Београд, 2005, 139 стр. (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ)	127
Срето Танасић, Синтаксичке теме (ИВАНА КОЊИК)	134
Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, Асоцијативни речник српскога језика, Део I, од стимулуса ка реакцији, Београд, 2005, 525 стр. (ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ)	139
Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, Асоцијативни речник српскога језика (I део; од стимулуса ка реакцији), Београд, 2005, 5–525, изд. Београдска књига, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Службени лист (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	143
Милорад Радовановић, Планирање језика и други списи (СРЕТО ТАНАСИЋ)	146
Српски језички саветник (НАТАША ВУЛОВИЋ)	150

ГОРДАНА ШТРБАЦ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

О ЈЕДНОМ ТИПУ МОРФОСИНТАКСИЧКОГ РЕЧНИКА

У раду се предлаже модел израде морфосинтаксичког речника у којем би биле представљене валенцијске и рекцијске карактеристике једне лексичко-семантичке групе глагола. Семантички критериј као полазна основа у изради таквог речника показује се као оправдано решење, будући да семантички блиски глаголи испољавају сличне особине и на формалном, синтаксичком плану.

Кључне речи: морфосинтаксички речник, валенција, рекција, семантика, синтакса.

1. При изради дескриптивног речника стандардног језика, што представља веома сложен и дуготрајан посао, све снаге улажу се првенствено у то да се што тачније и исцрпније дефинишу значења једне лексеме. У поступку обраде лексеме лексикограф, пре свега, води рачуна о типу лексичког система којем она припада, а затим настоји прецизно и концизно дефинисати њено значење, при чему се труди да га примерима које одабере на одговарајући начин и илуструје. Граматички подаци у речницима ове врсте заузимају врло мало простора и свде се углавном на морфолошки опис лексеме или евентуално навођење рекцијских особености, мада се информације ове врсте имплицитно могу добити и на основу примера, односно контекста у којем се лексеме реализују.¹

Захтевати, међутим, исцрпан граматички опис једне лексеме у дескриптивном речнику заиста није реално. Такав речник било би веома тешко начинити управо због мноштва информација које би морао обухватити. Много реалније и природније било би приступити изради граматичких речника у којима би се једној лексеми могло прићи са више различитих аспеката, а најважнији резултати из тих речника могли би се искористити и у дескриптивној лексикографији за што успешније приказивање одређених граматичких феномена. Граматичка об-

¹ Подаци овог типа најчешће се дају у заградама и углавном се везују за глаголе. Нпр. глагол *волећи* у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* Матице српске обрађен је на следећи начин: **волет**, волим, *ијек*. вољети (трп. прид. вољен) несврш. I. (кога, што; ређе коме, чему) **а**. *осећајћи љубав, наклоности, њивржености њрема коме или чему која се оснива на заједници идеала, крвног сродства и сл.*: ~ домовину, ~ децу, ~ уметност, ~ рад. — Генерал воли глазбу неизмјерно. *Цар Е.* итд.

рада лексеме од изузетног је значаја не само за различите типове граматичких истраживања већ и за усвајање једног језика као страног, јер су у том процесу, осим лексичког значења, веома драгоцени и подаци о лексичким и синтаксичким колокацијама, тј. о типовима комбинација и веза које се могу успоставити међу речима.

1.1. Један тип овог граматичког речника био би онај који би детаљно представио валенцијске и рекцијске карактеристике глагола. Такав речник би пружио одговарајуће информације о броју и врстама допуна које је један глагол способан да веже за себе, што би га сврстало у групу морфосинтаксичких речника. Овај рад управо има за циљ да понуди евентуална решења за израду једног типа морфосинтаксичког речника који би својим приступом датом проблему могао користити не само истраживањима валенције и рекције него и лексикографској пракси уопште.

1.2. На неопходност постојања валенцијских и рекцијских речника, и то не само једнојезичних него и диференцијалних двојезичних, односно на знатније уношење података ове врсте у дескриптивне речнике упозоравају З. Тополињска (2002), Ј. Ђукановић (1991), У. Енгел и П. Микић (1982), Г. Иричанин (1997), М. Киршова (1997) и Ј. Михајловић (1998), а М. Микеш и Ф. Јунгер (1979), као и В. Петровић и К. Дудић (1989) спровели су своје идеје у дело. Тако, нпр. З. Тополињска сматра да би у речнике требало унети и морфосинтаксичке информације, представљене формулама, о валенцији глагола, именичким и придевским колокацијама, наглашавајући, при том, да између лексикографског и граматичког описа језичких јединица мора постојати сагласност (Тополињска 2002: 33). М. Киршова (1997) напомиње да би сваки језик требало да поседује специјалне речнике глагола, будући да је проучавање комбинације глагола с другим речима неопходно како за правилно формирање реченице тако и за његову коректну употребу. С друге стране, У. Енгел и П. Микић (1982) нуде конкретна решења за обележавање морфосинтаксичке валентности у речницима. Посебан допринос истраживањима ове врсте даје контрастивно изучавање рекцијских односа мађарских глагола и њихових еквивалената у српском језику, које су спровели М. Микеш и Ф. Јунгер (1979), а такође, сличним односима, само на релацији руски глагол — мађарски глагол бавили су се Ј. Апрејсан и Е. Пал (1982).

2. Да би се могли разумети принципи за израду једног специјалног (прецизније, морфосинтаксичког, како је назван у самом наслову) једнојезичног речника, на основу којих би се заправо могле описати валенцијске и рекцијске вредности глагола у српском језику, треба, пре свега, објаснити теоријске основе од којих би се пошло при његовој изради.

Проблемима валенције и рекције у нашој лингвистичкој науци прва се детаљније бавила П. Мразовић. Будући германиста, П. Мразовић следи учење У. Енгела, који је дао теоријске основе за тзв. дененденцијалну граматику или граматику зависности, па рекцију дефинише као општу способност „неког елемента да за себе веже неки други елемент“, а ва-

лентност као посебну врсту рекције „која важи само за једну подгрупу једне одређене врсте речи“ (Мразовић, Вукадиновић 1990: 34). За разлику од оваквог одређења наведених појмова, под валенцијом као првенствено синтаксичким појмом подразумевамо способност једне речи, у овом случају глагола, да „уза се 'веже' друге реченичне чланове“ (Станојчић, Поповић 1992: 209). Такво поимање валенције чини глагол језгром реченичне структуре које утиче на њено моделовање.² Прецизније речено, од семантичког потенцијала самог глагола зависе број, врста, морфолошке, семантичке и синтаксичке карактеристике допуна које добијају статус зависних реченичних конституената. Рекција, с друге стране, представља ужи појам од појма валенција. Она подразумева само десну валенцу глагола, која обухвата објекатске и адвербијалне допуне. Рекција би, заправо, била компонента „опште глаголске вредности која условљава могуће директне, непосредне семантичко-синтаксичке односе зависних именичких речи према глаголу“ (Гортан-Премк 1977: 237). Проблем рекције веома је сложен те он покрива и категоријална обележја глагола као што су његова **нрелазност**, односно **нпрелазност**. Прелазним глаголима сматрају се они који са своје десне стране захтевају допуну у беспредлошком акузативу,³ при чему глаголи овог типа могу имати једноставну или комплексну рекцију (Ивић 1995: 121).

2.1. Валенцијски речник, чија се израда предлаже у овом раду, треба да опише све типове допуна које је један глагол способан да окупи. При томе се под појмом допуне подразумева обавезан конституент конструкције с глаголом као управним чланом, а нужност његовог присуства огледа се у чињеници да би свако испуштање тог елемента утицало на граматичност реченице. Тако посматрану и дефинисану допуну потребно је јасно разграничити од појма додатка.⁴ За разлику од допуна које су „условљене валентношћу глагола“ (Мразовић, Вукадиновић 1990: 455) и које су супкласно специфични елементи, будући да се јављају само уз одређену глаголску групу, додаци „могу да се јаве код свих глагола, а њиховим изостављањем реченица и даље остаје граматична“ (Мразовић, Вукадиновић 1990: 456).

² Зачетником вербоцентричне теорије, заправо теорије валентности (премда се тај термин не појављује код аутора), сматра се Л. Тенијер. Основне поставке свог учења Тенијер је изложио у књизи *Éléments du syntaxe structurale*, која је објављена постхумно 1959. године. Према Тенијеровом тумачењу, глагол као централни члан реченице може се представити у облику атома с кукама који за себе везује већи или мањи број актаната у зависности од броја расположивих кука. Број таквих кука, тј. број актаната којима је способан да управља чини оно што називамо валентношћу глагола (Тењер 1988: 250).

На темељима Тенијеровог учења граматику валентности даље најинтензивније разрађују немачки лингвисти. У теоријским разматрањима ове врсте могу се јасно раздвојити два става која заступају Тенијерови следбеници, представници двеју лингвистичких школа (лајпцишке и манхајмске) — Г. Хелбиг и У. Енгел.

³ Осим беспредлошког акузатива у позицији директног објекта може се наћи и беспредлошки генитив, што зависи од типа саопштавања, које може бити генеричко или референцијално (Ивић 1995: 115).

⁴ О појму глаголске допуне и њеном односу према додатку в. Енгел (1980), Мразовић (1979), Мразовић, Вукадиновић (1990), Петровић (1993), Самарџија (1986).

3. Један од начина да се приступи описивању валенцијских и рекцијских особености глаголског система јесте да се оно ограничи на једну лексичко-семантичку групу глагола јер се једино на тај начин јасно могу сагледати најважнији структурни односи који владају међу јединицама тога система. Стога се за ову прилику одабира група глагола који су названи **афективним**.⁵

У афективне глаголе убрајају се оне јединице којима се исказују различита расположења, осећања, емотивна стања итд. У њих су, нпр., сврстане глаголске лексеми као што су *јашићии, сипраховати, волеи, обожавати, ипрезираи, јошишовати, мрзеи, гнушати се, нервираи се, љуиити се* и многе друге, а прототипом афективних глагола треба сматрати глагол *осетиити (осећати)*. Одвајање класе афективних глагола од осталих лексичко-семантичких група извршено је на основу заједничког лексичког значења и одговарајуће семантичке структуре.

Глаголске лексеми у свом семантичком потенцијалу садрже сличне компоненте на основу којих се могу повезати у заједничке групе или подгрупе, а такво повезивање подразумева свођење великог броја параметара на неколико основних како би се могли успоставити семантички модели.

3.1. За сваки афективни глагол могуће је издвојити следеће компоненте семантичке структуре: **носилац емоције (Н_е)**, **емоционални садржај (С_е)**, **објекат на који се емоција преноси (О_е)** и **каузатор емоције (К_е)**. Различитим комбиновањем ових јединица добијају се семантички модели који одсликавају валенцијске карактеристике глагола, тј. број и врсту допуна које глагол око себе окупља. Тако нпр. глагол *волеи* припада семантичком моделу са елементима: **носилац емоције (Н_е)**, **емоционални садржај (С_е)** и **објекат на који се емоција преноси (О_е)**. Наведени семантички модел (Н_е → С_е → О_е) нужно подразумева присуство следећих допуна: субјекта, тј. носиоца емотивног процеса и објекта на који се емоција преноси (и који је у форми беспредлошког акузатива зато што се ради о прелазном глаголу), док је емоционални садржај љубави исказан самим глаголом, тј. његовим лексичким значењем. Семантички модел и валенцијска структура глагола која је условљена тим моделом могу се илустровати примером *Јован воли Јасну* или *Марко воли ђекмез*.

4. Дефиниција значења афективног глагола у речнику валенције требало би да је у сагласности са одговарајућим семантичким моделом. То практично значи да се принципи дефинисања значења глаголских лексеми разликују од класичних поступака којима се прибегава у нашој лексикографској пракси. У поступку успостављања дефиниције

⁵ За потребе овог рада коришћен је корпус магистарског рада: *Афективни глаголи: синтаксичко-семантичка анализа и речник валенције*, одбрањеног 16. маја 2005. године на Филозофском факултету у Новом Саду. Рађен је под руководством проф. др Владиславе Петровић. Као основни извор, из кога су ексерцирани сви глаголи, послужио је *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске, а у случајевима када у њему нису пронађене одговарајуће потврде, као контролни корпус коришћен је *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ.

тежи се рашчлањивању афективног значења на основне компоненте које указују на процес остваривања и евентуалног усмеравања, односно преношења емоције на предмете и појаве у нејезичкој датости. Рашчлањивање афективног значења подразумева примену семантичког језика, како га назива Ј. Апресјан (1974). Тај семантички језик или метајезик располаже ограниченим бројем средстава која функционишу у прецизно утврђеном систему. Његов речник обухвата ограничен број јединица, које се у зависности од семантичке структуре глагола организују по одређеним принципима. Тзв. метајезичка средства одликује „испражњена“ семантика, што им омогућује да учествују у дефинисању значења глаголских лексема. Појам „испражњена“ подразумева да свака реч у метајезику има увек само једно значење, и то најчешће основно; то значи да је реч у метајезику, по правилу проста, основна или граматички дериват (а он обухвата цео семантички садржај речи која му је у основи).

4.1. У семантичкој интерпретацији глаголских лексема којима се означавају емотивни процеси користи се глаголска реч *имати*, односно реч *стећи* за указивање на свршеност. При семантичкој анализи глагола којима се указује на посебна емотивна стања употребљава се глагол *бити*, односно *наћи се*, а у појединим случајевима, што зависи од творбене структуре саме глаголске лексеме, и глагол *поси(ја)ти*. Уколико је неопходно назначити да до појаве једног осећања долази тако што га неко (или евентуално нешто) узрокује, тада се уз такав глагол употребљава фактитивна форма *(у)чинити да* за указивање на евентуалну интенционалност, односно форма *изаз(и)вати* уколико се интенционалност не подразумева.

Осим наведених глагола, у речнику овог метајезика налази се и девербативна именица *осећање*, односно синтагма *емотивно стање*. За чланове који су повезани емотивним доживљајем исказаним глаголском лексемом користе се неодређене заменице *неко*, *нешто*. Усмереност емоције према спољашњем свету изражава се предлогом *према* + Дат, а остале врсте односа најчешће предлошко-падежним конструкцијама *на* + Акуз и *у* + Лок.

У поступку дефинисања глаголског значења требало би поштовати основни принцип, који подразумева да се глаголи истог семантичког модела дефинишу на једнообразан начин, тј. да се опишу истим метајезичким средствима. Једини варијабилни члан у тој дефиницији био би онај који упућује на емоционални садржај (љубав, страх, мржњу, изненађеност, нервозу итд.).

4.2. Упрошћени приказ односа између семантичке и еквивалентне метајезичке структуре могао би се представити на следећи начин:

релације међу семантичким компонентама	лексичка презентација семантичких односа (семантички језик или метајезик)
$H_e \rightarrow C_e \rightarrow O_e$	НЕКО имати/стећи осећање према НЕКОМЕ, НЕЧЕМУ

Када би се ови принципи применили на већ поменути глагол *волећи*, његова дефиниција основног значења у валенцијском речнику изгледала би овако: 'имати осећање љубави или наклоности према некоме, нечему'.

На основу такве дефиниције значења лако се може успоставити валенцијска структура глагола. За њено обележавање могу се применити валенцијске формуле у којима би били садржани подаци о морфолошком и синтаксичком лику допуна, њиховом категоријалном обележју живо/неживо, прелазности глагола итд., уз обавезно присуство примера који илуструје наведене валенцијске карактеристике.

4.3. За глагол *волећи* одредница у описаном семантичко-синтаксичком речнику изгледала би овако:

волет импф.⁶

1. *имајџи осећање љубави или наклоности према некоме, нечему*

а) $N^1_{\text{Nom}/+} + V_{\text{tr}/I} + N^2_{\text{Acc } /+, -}$

О тек воли учитеља Грују, — никад га неће обићи, а да не сврати (Глиш. 1, 80).⁷ Страсно је волео крушке, као медвед (Весел. 6, 17).

б) $N^1_{\text{Nom}/+} + \text{не} + V_{\text{tr}/I} + N^2_{\text{Gen}/+}$

Али ја ниједне друге осим тебе не волим, ја се не могу другом оженити. *Вес.*

в) $N^1_{\text{Nom}/+} + V_{\text{tr}/I} + N^2_{\text{Dat}/+}$

Ја јој напоменух Раду ... а она се издаде и вели: Волим му као очима у глави (Тип. 3, 67).

2. *имајџи осећање љубави за нешто, желећи да се деси нешто*

$N^1_{\text{Nom}/+} + V_{\text{tr}/I} + \text{да} + \text{C}I^2$

Ја баш волем да он чује све, за то сам га и позвао (Весел. 6, 198). Ја сам волела да од вас ништа не тражим. *Цар М.*

⁶ Разрешење скраћеница: **N** — номинална допуна; **Nom, Gen, Dat, Acc, Instr, Loc** (у индексу) — номинатив, генитив, датив, акузатив, инструментал, локатив; **V** — глагол; **tr, intr** (у индексу, уз глагол) — транзитиван, интранзитиван; **I, II, III** (у индексу, уз глагол) — семантичка група којој глагол припада; **C** — комплемент (допуна); **Inf** — допуна у инфинитиву; **да + Prez** — допуна у конструкцији са презентом; **CI** — клауза; **CI_{subj}** — субјекатска клауза, **CO_{obj}** — објекатска клауза; **Ag** — агенс; **пф.** — перфективни, свршени вид; **импф.** — имперфективни, несвршени вид; **итер.** — итеративан, учестали глагол; **1, 2 ...** (у експоненту) — број и редослед допуна; **в.** (у дефиницији) — *видети* значење лексема на коју се упућује; **уп.** (у дефиницији) — *ујоредиши* са значењски сличном лексемом; **/+, /-** (у индексу, уз ознаку за падеж) — *живо (+/-)*; **→, ←** — имплицира; **/, //** — алтернација двеју конструкција, при чему се први знак употребљава да укаже на алтернацију у оквиру једне допуне (најчешће између инфинитива и конструкције *да + презент*, односно између везника *да/како/што* или ознака за падеже), док се другим упућује на алтернацију двеју или више различитих допуна.

⁷ Примери којима су илустроване валенцијске вредности глагола преузети су из *Речника Матиче српске, Речника САНУ* или их је саставио аутор рада, што је означено симболом (А).

3. *имати осећање задовољства, уживајући у некој активности*

$$N^1_{\text{Nom}/+} + V_{\text{tr}/\text{U}} + C^2(\text{Inf} / \text{да} + \text{Prez}) (Ag_1 = Ag_2)$$

Волим путовати (А).

4. *имати осећање веће наклоности или привржености према некоме, нечему*

$$N^1_{\text{Nom}/+} + V_{\text{tr}/\text{U}} + N^2_{\text{Dat}/\text{Acc} /+,-} // C^2(\text{Inf} / \text{да} + \text{Prez}) (Ag_1 = Ag_2)$$

Волела је њему сиромашном него неком богатијем (А). Казао је да воли Олгину прсту него ли читаву имућу (Тор. С. 12, 597). Волим тебе него све благо овог света (А). Отац је волео парче хлеба него читаву ћурку (А). Ми воледосмо прегорети и постојбину, него слободу своју! (Ил. Ј. 4, 398). Волим да одлежим једно запаљење плућа него једну министарску кризу. *Нуш*.

5. Овакво представљање валенцијских особености глагола веома је корисно јер се аутоматски добијају подаци о најважнијим карактеристикама допуна са којима глагол ступа у непосредну везу. Тако се на основу наведене формуле може јасно видети да субјекатску позицију глагола *волећи* увек попуњава лексема која има обележје живо */+/, тј.* која представља биће, што је сасвим разумљиво, будући да су душевна стања својствена углавном човеку, а да се у функцији објекта може наћи лексема која има оба обележја (и живо */+/* и живо */-/)* , што практично подразумева употребу и различитих морфосинтаксичких средстава.⁸ Које ће од ових средстава бити употребљено, зависи искључиво од значењских нијанси самог глагола.

5.1. Другачија је ситуација, међутим, код глагола *осећати* (*осећајући*), који се сматра прототипом афективних глагола. Разлагањем глаголског значења на основне елементе за наведени глагол могла би се успоставити дефиниција: 'стећи (имати) осећање'. Тиме се долази до закључка да је семантички садржај овог глагола, условно речено, „празан“ и зато он при структурирању реченице настоји везати за себе појам који ће тај садржај употпунити. Стога, лексема која се јавља у улози десне допуне овог глагола, у ствари, експлицира његов предметни садржај. У функцији десне допуне уз овај глагол јављају се углавном апстрактне лексеме (туга, патња, страх и сл.): *осећајући њугу, њајућу, стирах* итд. Овакве синтагме с глаголом ослабљеног значења и најчешће девербативном именицом (која то значење употпуњује) представљају неку врсту декомпонованог предиката:⁹ *осећајући њугу = њуговајући, осећајући њајућу = њајућући, осећајући стирах = стирховати, осећућући узнемиреност = узнемирујући се, осећајући радост = радовајући се* итд.

⁸ Да ли ће се уз глагол наћи облик *некога* или *нешто*, зависи искључиво од његовог лексичког значења (Ивић 1995: 121).

⁹ Како наводи М. Радовановић (1990), декомпоновани предикат је сваки двочлани предикат који садржи глаголску копулу или глагол непотпуног значења и девербативну именицу, а резултат је двоструког процеса: 1. номинализовања предикације и 2. екстракције вербалног елемента из номинализоване предикације.

Дакле, самим глаголом *осетити* никада се не спецификује врста емоције. То се чини увођењем апстрактне лексеме у беспредлошком акузативу или употребом глагола чији семантички садржај даје податак о томе (као што су *волејти*, *мрзети*, *веселити се* итд.). Само у случајевима када овај глагол значењски постане близак глаголу *ћредосетити* (*ћредосећати*), с његове десне стране може се појавити клауза или њен кондензатор, нпр. *Немци су осетили да се данас ћрипрема наш ћроћивнаћад*. Дед. В.¹⁰

5.2. Дакле, као што је анализом утврђено, глагол *осетити* (*осећати*), за разлику од глагола *волејти*, са своје десне стране не може бити допуњен именицом која означава биће. Ако би се евентуално то остварило, онда би се обавезно морао укључити у информацију још неки додатак, нпр.: *Она га је осетила у својој близини* (*Она је осетила да је он у њеној близини*), односно био би имплициран неки садржај као уз глагол перцепције са експлицираним објектом.¹¹

Овај глагол у валенцијском речнику требало би представити на следећи начин:

осетити пф.

1. *сћећи* *какво осећање*

$N^1_{Nom} /+/ + V_{tr}/I/ + N^2_{Acc/Gen}/-/$

У том тренутку осетила сам страх (А). Много је јада и горчине он због тога осетио. *Вес*.

2. *сћећи* *какав ћредосећај* (уп. **ћредосетити**)

$N^1_{Nom} /+/ + V_{tr} /I/ + да + Cl_{obj}^2$

Немци су осетили да се данас ћрипрема наш противнапад. *Дед. В*.

6. Да резимирамо: изради једнојезичног морфосинтаксичког речника у српском језику може се приступити са више различитих аспеката, а понуђени модел представљања валенцијских и рекцијских особености глагола само је једно од могућих решења. Предности овог модела огледају се у томе што он, пре свега, полази од семантичких критерија на основу којих се могу извршити класификације глагола, јер глаголи који показују сличности на семантичком плану испољавају заједничке црте и на синтаксичком плану. Успостављање семантичке структуре глагола представља први корак у процесу утврђивања његових валенцијских вредности. Разлагање на основне семантичке компоненте омогућава лакше сагледавање формалних карактеристика глагола, тј. оних карактеристика које утичу на реченичну организацију. Овакве особености могу бити представљене у морфосинтаксичком речнику одговарајућим валенцијским формулама, које прате дефиниције значења конципиране на један специфичан начин. Глаголима са

¹⁰ О овом типу објекатске допуне в. Ивић (1995).

¹¹ На ту појаву тзв. ситуационе допуне уз глаголе перцепције указала је М. Ивић (1995: 133).

истим или сличним карактеристикама ваљало би приступити на идентичан начин јер би се таквим обједињавањем и повезивањем у мање или веће целине, моделе постигла већа прегледност и бољи увид у најважније типске структурне односе који владају у глаголском систему.

ЛИТЕРАТУРА

- Апресјан, Јо. Д. (1974). *Лексическа семантика. Синонимическе средства језика*. Москва: Издање „Наука“.
- Апресјан, Јо. Д., Палл, Э. (1982). *Руски глагол — венгерски глагол. Управљење и сочетајемост*. Будапешт.
- Гортан-Премк, Д. (1977). О неким питањима двојаке глаголске рекције. *Јужнословенски филолог*, XXXIII, св. 1–2. Београд, 237–246.
- Ђукановић, Ј. (1991). Примена модела валентности у српскохрватској лексикографији. *Научни састјанак славистица у Вукове дане*, 20, бр. 2. Београд, 191–199.
- Енгел, У. (1980). Способност везивања језичких елемената и поређење језика. Семантички проширен појам валентности и његова применљивост у контрастивној лингвистици. *Зборник радова Института за стране језике и књижевности*, св. 1. Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности, 35–63.
- Енгел, У., Микић, П. (1982). Валентност глагола у речницима. *Зборник радова Института за стране језике и књижевности*, бр. 4. Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности, 287–291.
- Ивић, М. (1995). Исказивање директног објекта у (стандардном) српскохрватском. *Лингвистички огледи*. Београд: Словограф, 113–136.
- Ивић, М. (2002). Нека размишљања о лексикографско-лексиколошким проблемима. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ — Нови Сад: Матица српска, 23–27.
- Иричанин, Г. (1997). Валентност и речник — контрастивно поређење (немачки — српски) према зависности граматицком моделу манхајмске школе на примерима глагола са препозиционалном допуном. *Научни састјанак славистица у Вукове дане*, 26, бр. 2. Београд, 441–448.
- Киршова, М. (1997). Нека запажања поводом структуре рекцијског речника. *Научни састјанак славистица у Вукове дане*, 26, бр. 2. Београд, 433–439.
- Микеш, М., Јунгер, Ф. (1979). Рекцијски односи у глаголској синтагми. *Контрастивна граматица српског и мађарског језика*, 5. Нови Сад: Институт за мађарски језик, књижевност и хунгаролошка истраживања Филозофског факултета у Новом Саду.
- Михајловић, Ј. (1998). Рекција у двојезичним речницима руског и српског језика. *Славистица*, год. II. Београд, 162–168.
- Мразовић, П. (1979). Развој теорије граматике зависности. *Грамастичка теорија, контрастивне студије и настава страних језика*, св. 1. Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности Филозофског факултета, 7–67.
- Мразовић, П., Вукадиновић, З. (1990). *Грамастичка српскохрватског језика за странце*. Сремски Карловци: Издавачка књижевност Зорана Стојановића — Нови Сад: Добра вест.
- Петровић, В. (1986). Принципи за израду речника глаголских допуна у српскохрватском језику. *Књижевност и језик*, XXXIII, бр. 3–4. Београд, 10–17.
- Петровић, В., Дудић, К. (1989). *Речник глагола са грамастичким и лексичким доунама*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства — Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
- Петровић, В. (1993). Прилог класификацији допунских конструкција у српскохрватском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XVI/2. Нови Сад: Матица српска, 109–132.

- Радовановић, М. (1990). *Списи из синтаксе и семантике*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића — Нови Сад: Добра вест.
- Самарија, М. (1986). Допуне у савременом хрватском књижевном језику. *Радови Завода за славенску филологију*, 21. Загреб, 1–32.
- Станојчић, Ж., Поповић, Љ. (1992). *Граматишка српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства — Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
- Тенџер, Л. (1988). *Основи структурног синтаксиса*. Москва: „Прогресс“.
- Тополинска, З. (2002). Шта тражим у речнику? *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ — Нови Сад: Матица српска, 33–37.

S u m m a r y

Gordana Štrbac

A TYPE OF MORPHOSYNTACTIC DICTIONARY

Compilation of a morphosyntactic dictionary which would describe valence of Serbian verb requires setting of certain principles. Semantics criterion as starting point in this process appears justified, because the verbs with the same semantics have the same formal characteristics.

The first step in this process is to establish the semantics structure of verb. The semantics structure is the one that influences the valence characteristics of verb. In described morphosyntactic dictionary valence formula and the definition of verb's meaning reflect the appropriate semantics structure.